

Μηνιαία ηλεκτρονική έκδοση του Πανελλήνιου Σωματίου Θεάτρου Σκιών

περίοδος Δ' | τεύχος 133 | Απρίλιος 2019

Καλό
Πάσχα!

τεύχος 133
Απρίλιος 2019

περιεχόμενα

Της σύνταξης	2
Τα νέα του Καραγκιόζη	3
Γιώργος Μαμάης 1933-2015	7
Το Πάσχα του Καραγκιόζη στην Ευρώπη	9
Το Πάσχα στον ελληνικό καραγκιόζη	13
Τα λευκά πέδιλα ενός καραγκιοζοπαίκτη	16
Κατασκευάζοντας σκιάς	17
Αθ. Διάκος και Κλ. Φωριέλ	21
Του Μπαρμπούτη τα καμώματα	24
Ο Ντούμπας έχει... κέφια!	28
Από το αρχείο του Σωματείου μας!	30

εξώφυλλο: πίνακας του Χρήστου Μποκόρου

Ο Καραγκιόζης μας

Μηνιαία ηλεκτρονική έκδοση
του Πανελλήνιου Σωματείου Θεάτρου Σκιών

Συντακτική επιτροπή

Σωκράτης Κοτσορές
Δημήτρης (Τάκης) Κωστιδάκης
Ιάσωνας Μελισσηνός
Κ. Ψυχραιμίας

Επιμέλεια κειμένων: Τάσος Κούζαρος

Σελιδοποίηση: Νικόλας Δημητριάδης

επικοινωνία

okaragkiozismas@gmail.com

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1925

Τζωρτζ 6, Αθήνα 10677

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Πάνος Καπετανίδης 210 4616664 - 6977357493

Δημήτρης (Τάκης) Κωστιδάκης 6942013881

www.karagkiozis.com

e-mail: panoskap@hotmail.com

somateiokaragkiozh@gmail.com

ένα κάλεσμα του Καραγκιόζη μας

Η Συντακτική Επιτροπή του Μηνιαίου Ηλεκτρονικού Περιοδικού του Πανελλήνιου Σωματείου Καραγκιοζοπαίκτων «Ο Καραγκιόζης μας», προσκαλεί όλους τους φίλους του θεάτρου Σκιών κι όλους τους νέους καραγκιοζοπαίκτες, να πλαισιώσουν με κείμενα, φωτογραφίες και ζωγραφιές τους τις προσπάθειες της Συντακτικής Επιτροπής για ένα βελτιωμένο, πληρέστερο κι αισθητικά αρτιότερο, πλουραλιστικό περιοδικό. Καλεί ακόμα όλους τους νέους που ενδιαφέρονται για τη διάδοση του Θεάτρου Σκιών και την ευόδωση των σκοπών του Σωματείου να συμβάλουν με την εγγραφή τους σ' αυτό, στην ανανέωση της λειτουργίας του. Η φρεσκάδα του νέου πνεύματος τους και η ζωτικότητα της ηλικίας τους, θα είναι για όλους μας το απαραίτητο οξυγόνο για τη μακροήμευση της τέχνης μας και την απρόσκοπτη πορεία του σωματείου μας, στις νέες απαιτήσεις των καιρών.

Ο Καραγκιόζης μας

ΔΩΡΙΣΤΕ ΜΙΑ ΦΙΓΟΥΡΑ

στο αρχείο του Σωματείου μας!

Όσα μέλη ή φίλοι έχουν την ικανότητα να κατασκευάζουν φιγούρες, σκηνικά, ρεκλάμες ή έχουν στην κατοχή τους υλικό σχετικό με το Θέατρο Σκιών (συλλεκτικό ή καινούργια κατασκευή), καλούνται να ενισχύσουν το Ιστορικό Αρχείο του Σωματείου, κάνοντας μια τέτοια δωρεά.

Το 8ο Φεστιβάλ Καραγκιόζη στη Νέα Ιωνία, εφέτος θα είναι αφιερωμένο στον αείμνηστο καραγκιοζοπαίκτη **ΓΙΑΝΝΟ ΜΠΑΛΟΥΡΔΟ**. Θα διεξαχθεί από την 18^η έως και την 23^η Ιουνίου 2019, χώρος των εκδηλώσεων θα είναι το γηπεδάκι δίπλα στο Ναό του Αγίου Γεωργίου, στη συμβολή των οδών Πατριάρχου Ιωακείμ και Χρυσοστόμου Σμύρνης, πλησίον ΗΣΑΠ Νέας Ιωνίας, σε συνεργασία πάντα με τον ΔΗΜΟ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ και τον Ο.Π.Α.Ν.

Όσοι επιθυμούν να συμμετάσχουν με παράστασή τους να δηλώσουν τη συμμετοχή τους έως και την **Κυριακή 12 Μαΐου**, στον Γεν. Γραμματέα Δημήτρη (Τάκη) Κωστιδάκη. Τηλ. επικοινωνίας: 6942013881 / e-mail: takis.kostidakis@gmail.com, με κοινοποίηση στο Π.Σ.Θ.Σ / e-mail: somateiokaragkiozh@gmail.com Ο Τάκης Κωστιδάκης θα παρέχει στους ενδιαφερόμενους κάθε σχετική με το Φεστιβάλ πληροφορία και διευκρίνιση. Η επιλογή των συμμετεχόντων θα γίνει από το **Διοικητικό Συμβούλιο** του Σωματείου μας.

ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ:

- Όσοι επιλεγούν οφείλουν να διαθέτουν:
1. Σκηνή, τουλάχιστον τριών (3) μέτρων
  2. Τις απαραίτητες φιγούρες – σκηνικά και παρελκόμενα

Οι παραστάσεις θα επενδυθούν μουσικά από ζωντανή ορχήστρα. Μικροφωνική εγκατάσταση διατίθεται από το Δήμο Ν. Ιωνίας.

8^ο Φεστιβάλ Καραγκιόζη στη Νέα Ιωνία αφιερωμένο στον Γιάννο Μπαλούρδο 18-23 Ιουνίου 2019

ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

ειδήσεις, ενημερώσεις, σχολιασμοί
από το Σωματείο μας

«Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΨΑΡΑΣ»

Κυριακή 17 Μαρτίου 2019

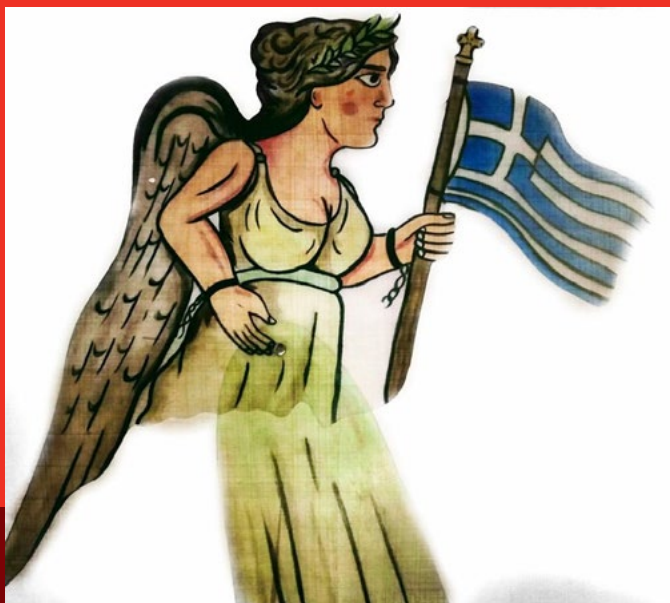
Αλέξανδρος Μελισσηνός

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Πανελληνίου Σωματείου Θεάτρου Σκιών, εκφράζει τις βαθύτατες ευχαριστίες του προς τον εκλεκτό συνάδελφο κύριο Αλέξανδρο Μελισσηνό για την παράσταση που προσέφερε αφίλοκερδώς υπέρ του Σωματείου μας την 17/3/2019. Ο «Καραγκιόζης ψαράς» συγκέντρωσε πλήθος μικρών και μεγάλων στον Κινηματογράφο OSCAR. Το Σωματείο μας, επιθυμεί να ευχαριστήσει ολόψυχα και τους ιδιοκτήτες του κινηματογράφου τους αδερφούς Δημήτρη και Κώστα Λυμπερόπουλο για την ευγενική προσφορά τους να φιλοξενήσουν την ευεργετική αυτή παράσταση.

ΤΑ ΝΕΑ Τ' ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

Νέες δωρεές για το αρχείο του Σωματείου

Το Ιστορικό Αρχείο του Σωματείου μας εμπλουτίστηκε με τέσσερις νέες φιγούρες. Δύο μας δώρισε ο Κωνσταντίνος Ντούμπας (φωτό πάνω) και άλλες δύο ο Νίκος Μπαρμπούτης (φωτό κάτω). Τους ευχαριστούμε και τους δύο!

... εκ Θεσσαλονίκης

Στα πλαίσια των συχνών συνενυρέσεων των ανθρώπων του καραγκιόζη της Θεσσαλονίκης, πραγματοποιήθηκε «καραγκιοζίστικο ξεφάντωμα» στους Αμπελόκηπους Θεσσαλονίκης. Παρευρέθηκαν οι Δημήτρης Παναγιωτάκος, Θέμης Δούκας, Μιχάλης Μυλωνάς, Οδυσσέας Κανλής, Παναγιώτης Χατζής και Γιάννης Χατζής. Απουσίασαν λόγω έκτακτου προσωπικού κολλήματος οι Αγάπιος Αγαπίου, Θανάσης Κουτσογιάννης και Κώστας Κουγιουμτζής.

Μέσα σε μια ευχάριστη και συντροφική ατμόσφαιρα γλεντιού, δόθηκε η ευκαιρία να συζητηθούν προβλήματα του αγαπητού σε όλους Καραγκιόζη. Τελικά φάγαμε, ήπιαμε και χορτάτοι κοιμηθήκαμε!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΜΑΗΣ 1933-2015

Ο συνάδελφος, ο καλλιτέχνης, ο άνθρωπος

Με αφορμή τη συμπλήρωση τεσσάρων χρόνων από την αποδημία του Γιώργου Μαμάη, ο καλλιτέχνης του Θεάτρου Σκιών και ταχυδακτυλουργός Αντώνης Παντιώρας με πολύ αγάπη θυμάται.

Με τον Γιώργο Μαμάη γνωρίστηκα για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 1997 σε παράσταση του Φώτη Πλέσσα στο «Αθηναϊκό φεστιβάλ Θεάτρου Σκιών Λόφου Στρέφη». Εκείνη την ημέρα, θυμάμαι, στάθηκε αφορμή της γνωριμίας μας ένα σχέδιο Μπάρμπα-Γιώργου που του άρεσε πάρα πολύ και ρώτησε τον Φώτη, αν μπορώ να του το στείλω ταχυδρομικά, όπως και έγινε. Στα χρόνια που ακολούθησαν σε κάθε συνέλευση του Σωματείου είχαμε μια τυπική χειραψία. Το 2007 όμως, θέλησα να ασχοληθώ με τα ταχυδακτυλουργικά κόλπα και τον πλησίασα, γνωρίζοντάς τον πολύ καλύτερα και αναπτύσσοντας μαζί του μια τεράστια φιλία. Εκείνη την εποχή εγώ έμενα στα Πετράλωνα και σχεδόν μέρα παρά μέρα τον επισκεπτόμουν στο σπίτι του στο Γκύζη. Ήταν λαϊκός, απλός, του άρεσε η καλή παρέα, το ταβερνάκι. Συχνά πηγαίναμε στην πλατεία Θεάτρου στο “Μήτσο” με τα ρεβίθια και σε πολλά άλλα κουτούκια. Ώρες με τα πόδια περπατούσαμε από το σπίτι του στην Ομόνοια και πάλι πίσω, με αποτέλεσμα να αισθάνομαι ότι παρά την διαφορά της ηλικίας ήμασταν συνομήλικοι. Όσο κι αν «μουρμούριζε» τυχόν για κάποιον, κατά βάθος όλους τους συναδέλφους, όχι απλά τους αγαπούσε αλλά τους λάτρευε!!! »Επινε νερό», ιδιαίτερα, στο όνομα του Τάκη Κωστιδάκη, που κάποτε τον έσωσε κυριολεκτικά από ένα βαρύ εγκεφαλικό που έπαθε. Μου διηγούταν με τις ώρες εμπειρίες από την ζωή του, ιστορίες

με Καραγκιοζοπαίχτες, με ταχυδακτυλουργούς, με Καραγκιοζοπαίχτες που έκαναν και ταχυδακτυλουργικά, όπως τον Αβραάμ, τον Μάνθο Αθηναίο, τον Πρωτοψάλτη και άλλους. Είχε ως «στρατηγό», όπως ο ίδιος έλεγε, τον Ευγένιο Σπαθάρη, αγαπούσε πολύ τον Γιάννη Νταγιάκο, τον Κυριάκο Δεσσύλα, τον Σωκράτη Κοτσορέ, του οποίου εκτιμούσε ιδιαίτερα τον πάτερα.

Παρά το γεγονός ότι ποτέ δεν έκανε οικογένεια η αγάπη του για τα παιδιά ήταν ιδιαίτερη. Ότι φιγουράκια έφτιαχνε τα χάριζε στα παιδιά...της παιδικής χαράς, της γειτονιάς. Ήταν θα έλεγε κανείς ο ίδιος ένας ζωντανός *Καραγκιόζης* με όλη τη σημασία της λέξεως και το άρωμα του λαϊκού μας ήρωα. Σχετικά, έχει μείνει χαρακτηριστική η φράση ενός αείμνηστου ταχυδακτυλουργού του Γιώργου Πλατή για τον Μανάη: *«Αυτός ο άνθρωπος ...η φάτσα του, λες και τον έπλασε ο θεός για να κάνει τον κλόουν!»*. Η αγάπη του για το ΚΚΕ ήταν γνωστή, και όμως έκανε παρέα αδιακρίτως με όλους και στήριζε αφιλοκερδώς με τις παραστάσεις του ακόμα και συλλόγους άλλων παρατάξεων, όπου είχε φίλους. Ο ίδιος πολλές φορές έλεγε με την χαρακτηριστική προφορά και φωνή του : *«Μωρ' αδερφέ μου, καλό παιδί, καλό παιδί, αν και δεξιός, πολύ καλό παιδί ή (μπιπ), αν και αριστερός, πολύ (μπιπ)»*, δείχνοντας έμμεσα, χωρίς και ο ίδιος, ίσως, να το καταλαβαίνει εκείνη την στιγμή, ότι οι σχέσεις των ανθρώπων είναι κάτι το αδιάβλητο και ο φανατισμός τελικά μας κάνει αδύναμους.

Το 2015 κατέπεσε πολύ με την υγεία του, από την οποία είχε ταλαιπωρηθεί κατά το παρελθόν. Τον επισκεπτόμουν τακτικά στην αδελφή του στους Αγίους Αναργύρους, όπου έμενε τότε και τον πρόσεχε. Έφυγε από κοντά μας στις 15 Απριλίου του 2015, χωρίς δυστυχώς να μας ενημερώσει κανείς από την οικογένεια.

Όλοι όσοι τον γνωρίσαμε, θα τον θυμόμαστε για πάντα, κι εγώ προσωπικά σαν φίλο, αδελφό και .... πατέρα!!!»

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΑΝΤΙΩΡΑΣ

Τον Μάρτιο του 1971, μια παρέα τριών ανδρών θα ξεκινούσε ένα επαγγελματικό ταξίδι στην Ευρώπη. Η διάρκεια του ταξιδιού, με προορισμό Γερμανία και Δανία, θα υπερέβαινε τις σαράντα ημέρες. Ήταν η εποχή που ο καραγκιοζοπαίκτης Ευγένιος Σπαθάρης είχε διακόψει τις τηλεοπτικές παραστάσεις του, εκφράζοντας τη δυσφορία του απέναντι στο πιεστικό αίτημα της επιτροπής λογοκρισίας για κατάθεση και προέγκριση των σεναρίων που παρουσίαζε από τη συχνότητα του Ε.Ι.Ρ.Τ. Οι καλοί γείτονες στο Μαρούσι, Ευγ. Σπαθάρης (1924-2009) και νομικός-συγγραφέας Θανάσης Φωτιάδης (1921-1989) θα ξεκινούσαν αρχικά το ταξίδι τους σιδηροδρομικώς με το «Akropolis express» και φτάνοντας στο Μόναχο θα χρησιμοποιούσαν ένα τρίθυρο Volkswagen 1500cc, αγορασμένο ειδικά για τον σκοπό αυτό έναντι 2000DM από τον τότε φοιτητή στη Γερμανία και υιό του Θανάση, Χρήστο Φωτιάδη, που θα αναλάμβανε χρέη οικονομικού διαχειριστή, μεταφραστή και οδηγού. Ο Ευγ. Σπαθάρης χαριτολογώντας θα «βάπτιζε» το αργοκίνητο φορτωμένο αυτοκίνητο «Μαρμάρω», όπως «Μαρμάρω» είχε νωρίτερα «βαπτίσει» το όχημα εξωτερικών μεταδόσεων του Ραδιοφώνου (Ε.Ι.Ρ.) ο οδηγός του, παρομοιάζοντας το βαρύ, δυσκίνητο όχημα που κουβαλούσε όλα τα μηχανήματα, με το ομώνυμο αργοκίνητο καράβι της Ύδρας.

εικόνα 1

Το Πάσχα του Καραγκιόζη στην Ευρώπη

της **Ανθής Γ. Χοτζάκογλου**
θεατρολόγου

Αρχικός προορισμός των ταξιδιωτών του 1971 ήταν πόλεις της δυτικής Γερμανίας, όπου μέσω των εκεί ελληνικών κοινοτήτων είχαν προσυμφωνηθεί παραστάσεις Καραγκιόζη. Επιχορήγηση του εγχειρήματος με το ποσό των 12.000DM είχε εξασφαλίσει ο Θ. Φωτιάδης, μέσω του –εγκατεστημένου στη Γερμανία– γνώριμού του, Ηλ. Χατζηανδρέου, από τη συνδικαλιστική οργάνωση της IG Metall (έδρα Φρανκφούρτη). Επιστρέφοντας, ο Θ. Φωτιάδης είχε την εξαιρετική ιδέα να δημιουργήσει ένα είδος αναμνηστικού άλμπουμ (Εικ. 1-4) της περιοδείας, όπου σε κάθε σελίδα επικολλούσε χαρτάκια ημερολογίου τοίχου ώστε να δεικνύει την ημερομηνία και κάποιο αναμνηστικό της διαδρομής ή της πόλης που επισκέπτονταν, π.χ. απόδειξη διόδων, εισιτήρια μουσείου, καρτ-ποστάλ ή στην καλύτερη περίπτωση φωτογραφία των συνεργατών ή στιγμιότυπου της παράστασης (Εικ. 2) ή δημοσίευμα Τύπου (Εικ. 1), ώστε να

επισημαίνεται ο τόπος δράσης τους. Από αυτό το άλμπουμ μαθαίνουμε τις πόλεις της Γερμανίας που οι τρεις άνδρες επισκέφτηκαν πριν επιστρέψουν, Μεγάλο Σάββατο, στην Ελλάδα: Μόναχο, Στουτγάρδη, Πράουνσταϊν (α' παράσταση), Καρλσρούη, Νταχάου, Νυρεμβέργη, Σβάινφουρτ, Βάιμπλινγκεν, Μάρμπαχ, Έσλινγκεν, Τύμπινγκεν, Μάνχαιμ, Φρανκφούρτη, Ρούσελσχαϊμ, Όφενμπαχ, Τρόισντορφ, Βόννη, Κολωνία, Ντέρσλανγκ, Σόλινγκεν, Λίντενσαιντ, Άαχεν, Μπίλεφελντ, Γκίφχορν, Αννόβερο, Αμβούργο, Τράβεμουντε, Φλένσμπουργκ, Γκλύξμπουργκ.

Το έργο που παρουσιαζόταν ήταν *Ο Μ. Αλέξανδρος και το φίδι*, με τον Θ. Φωτιάδη να συνδράμει τον Ευγ. Σπαθάρη στην κίνηση. Οι παραστάσεις κάποτε δίνονταν σε αίθουσες της κοινότητας κι άλλοτε σε κάποιο ελληνικό πανδοχείο, που θα φιλοξενούσε στη συνέχεια της βραδιάς και τους τρεις ταξιδιώτες. Ας σημειωθεί πως στη Φρανκφούρτη, απ' όπου Σπαθάρης - Φωτιάδης επέστρεψαν στην Ελλάδα, έγιναν και γυρίσματα για εκπομπή της γερμανικής Τηλεόρασης που θα πρόβαλε το ελληνικό θέατρο σκιών.

Μετά τη Γερμανία, αρχές Απριλίου η τριανδρία βρέθηκε να περνάει τα σύνορα του Βελγίου, επισκεπτόμενη τη Λιέγη και από εκεί το κατώφλι της Δανίας (Εικ. 3), κάνοντας στάσεις σε Ώρχους, Ράντερς, Μολς, Κοπεγχάγη. Μέσω του άλλοτε ασκούμενου στο δικηγορικό γραφείο των Μυλωνά - Θ. Φωτιάδη, νομικού Αλ. Μπέτση, που λόγω της πολιτικής του ένταξης στην ΕΔΗΝ είχε μεταναστεύσει στη Δανία, είχε οργανωθεί συνάντηση με τον νεοελληνιστή Ole Wahl Olsen και γύρισμα ταινίας με θέμα την τέχνη του Ευγ. Σπαθάρη. Τα έξοδα μετακίνησης, διαμονής, διατροφής καθώς και μια συμβολική αμοιβή της τριανδρίας καλύφθηκαν από την πλευρά του Olsen. Τους τρεις ταξιδιώτες βρήκε ο εορτασμός του καθολικού Πάσχα μεταξύ Ράντερς και Ώρχους, ενώ η συνάντηση με τον Olsen και τους συνεργάτες του φαίνεται πως πραγματοποιήθηκε στην Κοπεγχάγη ή το Ώρχους. Σε δημοσίευμα Τύπου της εποχής (Εικ. 1) που διασώζεται, επισημαίνεται η κινηματογράφηση, η οποία αν και υλοποιήθηκε (βλ. Εικ. 4 και Φωτιάδη, *Καραγκιόζης ο πρόσφυγας*, σ. 522), ουδείς εκ της τριανδρίας είδε το αποτέλεσμα της. Σήμερα, χάρη σε μία επιστολή του Olsen που κείται στο αρχείο Σ. Ομπραζτσώφ (Μόσχα), έχει

γίνει γνωστό πως ο Olsen επιμελήθηκε την κινηματογράφηση όχι μίας αλλά δύο ταινιών μικρού μήκους με τον Ευγ. Σπαθάρη, 28 και 17min. αντιστοίχως, με εισαγωγική παρουσίαση του θεάματος και παράσταση του έργου *Ο Μ. Αλέξανδρος και το φίδι* η πρώτη, και με την παράσταση (17') *Χίτλερ και Μουσολίνι στην κόλαση* και συνοδεία μουσικής Μ. Θοδωράκη, η δεύτερη. Μέσω της επιστολής επιχειρούσε να λανσάρει

την προβολή των ταινιών του και να οργανώσει μία καλλιτεχνική περιοδεία μαζί με τον Ευγ. Σπαθάρη στη Σοβιετική Ένωση. Αν και ατυχώς οι δύο ταινίες σήμερα φαίνεται να λανθάνουν, οπωσδήποτε η πρώτη τουλάχιστον από αυτές γυρίστηκε κατά το ταξίδι των Σπαθάρη - Φωτιάδη στη Δανία. Η συνεργασία Σπαθάρη - Olsen φαίνεται πως συνεχίστηκε και μετά το πέρας της συνεργασίας Σπαθάρη - Φωτιάδη, με αμοιβαίες μεταβάσεις σε Σκανδιναβία - Ελλάδα κι ευρύτερες ζυμώσεις. Χαρακτηριστικά, ο Ευγ. Σπαθάρης συ-

νήθιζε να αναφέρει σε συνεντεύξεις του, πως στη Δανία δημιούργησε (ca. 1980) δύο σχολές θεάτρου σκιών, για ανηλίκους κι ενήλικες, που λειτουργούν μέχρι σήμερα, προφανώς αναφερόμενος σε υλοποίηση σεμιναρίων θεάτρου σκιών της οποίας ηγήθηκε, καθώς και πως ..«*επί δικτατορίας βρισκόμουν στη Δ. Γερμανία και ύστερα πήγα στη Δανία. Γύρισα όλα τα σκανδιναβικά κράτη με μεγάλη επιτυχία. Κάπου δώδεκα χρονιές, λίγο παραπάνω, πηγαίνω δυο φορές το χρόνο στη Δανία*».

Στο άλμπουμ του Θ. Φωτιάδη αντικατοπτρίζεται η πρώτη συνεργασία των Σπαθάρη - Φωτιάδη, που οδήγησε τον Καραγκιόζη στη διψασμένη αγκαλιά Ελλήνων του εξωτερικού, στέφοντας με επιτυχία το εγχείρημα. Παράλληλα όμως έφερε τους Ευγ. Σπαθάρη - Θ. Φωτιάδη πιο κοντά και ώθησε τον Θ. Φωτιάδη να γράψει και να εκδόσει (1977) τη μελέτη του (*Καραγκιόζης ο πρόσφυγας*), με εξώφυλλο που σχεδίασε ο Ευγ. Σπαθάρης και στην τελευταία σελίδα φωτογραφικό στιγμιότυπο της κινηματογράφησης του Όλσεν με χαρακτηριστική λεζάντα («*από την ΑΡΧΗ μέχρι το ΤΕΛΟΣ μαζί!!! Φωτογραφία του Ευγένιου Σπαθάρη με “βοηθό” τον συγγραφέα! Απρίλης 1971 στο Ωρχους της Δανίας*»). Αποτυπώματα της περιοδείας έχουν εντοπιστεί τόσο στον ελληνικό όσο και στον γερμανικό Τύπο, ενώ το οπτικό υλικό που εδώ δημοσιεύεται, προέρχεται από το πολύτιμο αρχείο του Θ. Φωτιάδη. Χάρη στο αρχείο αυτό αποκαλύπτεται η πατρότητα και το περιεχόμενο των σχετικών δελτίων Τύπου, που δημοσιεύονταν στον ελλαδικό Τύπο, οι ακριβείς διαδρομές που ακολουθήθηκαν και η μεγάλη απήχηση που γνώριζαν οι παραστάσεις του Ευγ. Σπαθάρη. Επιπλέον διευκρινιστικές πληροφορίες, κάποτε χρηστικές κι άλλοτε πιο διασκεδαστικές, προέρχονται από αφηγήσεις του Χρ. Φωτιάδη, στον οποίο η γράφουσα οφείλει ευχαριστίες. Χαρακτηριστικά στιγμιότυπα “backstage” αφορούν στις συνθήκες του ταξιδιού, κατά το οποίο λ.χ. το καλοριφέρ της «Μαρμάρως» είχε κολλήσει, με αποτέλεσμα ο Ευγ. Σπαθάρης στο πίσω κάθισμα να δέχεται μάξες καυτού αέρα στα πόδια του και να διαμαρτύρεται ζητώντας να είναι ανοιχτά τα παράθυρα εν μέσω χιονόπτωσης. Ακόμα, ένα από τα συνήθη πειράγματα των Θανάση - Χρήστου απέναντι στον Ευγ. Σπαθάρη ήταν όταν ενώ βρισκόνταν καθ' οδόν και πλησίον κάποιας διασταύρω-

σης, συζητούσαν δήθεν μεταξύ τους αλλά κατ' ουσίαν μεγαλοφώνως ώστε να τους ακούει ο Ευγ. Σπαθάρης από το πίσω κάθισμα, αν αυτή η διασταύρωση που πλησίαζαν ήταν αυτή που οδηγούσε στην πόλη που φιλοξενούσε κάποιο υποτιθέμενο σημαντικό μουσείο κούκλας, μαριονέτας, θεάτρου ή παιχνιδιού. Πατέρας και υιός συμφωνούσαν εν τέλει πως πράγματι πλησίαζαν ή είχαν μόλις προσπεράσει τη διάσημη για το μουσείο της πόλη, με τον Ευγένιο να εκτινάσσεται από το κάθισμά του ζητώντας να στρίψουν ή να γυρίσουν πίσω για να την επισκεφτούν, το συνωμοτικό δίδυμο να επιμένει πως κάτι τέτοιο είναι εκτός του αυ-

στηρού τους χρονοδιαγράμματος ή η ώρα είναι εκτός ωραρίου μουσείων και τον Ευγένιο να παραπονιέται για τη χαμένη ευκαιρία.

Η επιτυχία της περιοδείας ήταν τόσο δελεαστική, που έπεισε τους εμπνευστές της ιδέας να την επαναλάβουν μέσα στο ίδιο έτος (10 Νοεμβρίου - 15 Δεκεμβρίου 1971) με κάποιες διαφοροποιήσεις στους σταθμούς της καθώς επίκεντρο θα γινόταν η ανατολική Γερμανία, την προσθήκη της συζύγου του Θ. Φωτιά-

δη, Καλλιόπης, στη σύσταση της παρέας και την αντικατάσταση της «Μαρμάρως» από το λευκό Opel που ο Ευγ. Σπαθάρης “βάπτισε” αυτή τη φορά «Ταρζάν», στην τροχοκίνηση. Η παρέα σχεδίαζε κι άλλες περιουδείες, που δεν φαίνεται ωστόσο να υλοποιήθηκαν αν

και η καλλιτεχνική προσφορά του Ευγ. Σπαθάρη προς τον ελληνισμό του εξωτερικού συνεχίστηκε κατά τα επόμενα χρόνια με πυκνό ρυθμό, πιστοποιώντας τη σημαντική θέση που καταλάμβανε στην καρδιά των απανταχού Ελλήνων ο ανυπόδητος ήρωας.

εικόνα 4

Πηγές πληροφοριών:

- Αρχείο Θ. Φωτιάδη
- Ir. V. Tresorukona, «Ελληνικό θέατρο σκιών στη Ρωσία: αρχεία, δημοσιεύσεις, μελέτες», στο: Μ. Μορφακίδης – Π. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου «Ελληνικό Θέατρο Σκιών–Αυλή πολιτιστική κληρονομιά (Προς τιμήν του Β. Πούχνερ)»*, Granada, Centro de Estudios Bizantinos Neogriegos y Chipriotas, 2016, σσ. 691-698 και ειδικά σσ. 696-7.
- Αθ. Φωτιάδης, λόγιος, *Καραγκιόζης ο πρόσφυγας: εθνογραφική μελέτη*, Αθήνα 1977.
- Ανθή Γ. Χοτζάκογλου, «Οι Τηλεοπτικές παραστάσεις του Ε. Σπαθάρη και η συμβολή τους στην καθιέρωση του Θεάτρου Σκιών ως θέαμα για παιδιά. Μια πρώτη προσέγγιση», *Πρακτικά ΙΕ΄ Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος International Scientific Conference eRA-8 “Η Συμβολή της Τεχνολογίας στην Επιστήμη, την Οικονομία, την Κοινωνία και την Εκπαίδευση”* Αθήνα 23-25/09/2013, Αθήνα 2014, σσ. 743-752.
- Ανθή Γ. Χοτζάκογλου, «Αρχείο Αθανάσιου Φωτιάδη: μια μικρή κιβωτός Θεάτρου Σκιών», *Επετειακό συνέδριο για τα 20 χρόνια λειτουργίας του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Ε.Κ.Π.Α. «Πηγές της έρευνας στη σύγχρονη ελληνική θεατρολογία»*, Αθήνα 27-29/04/2017.

Το Πάσχα στον ελληνικό καραγκιόζη

του Γιάννη Χατζή

Καραγκιοζοπαίκτη

Πάσχα ιερόν, Πάσχα άγιον, Πάσχα πανσεβάσμιον, Πάσχα κυρίου Πάσχα, Πάσχα της άνοιξης, Πάσχα των Ελλήνων θα συμπλήρωνα εγώ. Γιορτή συμβολική, γεμάτη μύρια όσα έθιμα, χαμένα τα περισσότερα στα βάθη των καιρών. Κάθε χώρος της πατρίδας μας έχει τις δικές της Λαμπριάτικες παραδόσεις και συνήθειες. Βλέπεται «κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη»! Εκτός βέβαια από τα πανελλήνια έθιμα της μαγειρίτσας, του σουβλιστού αρνιού, των κόκκινων αυγών και των βαρελότων. Θα γράψει για τα βαρελότα και τις τρακατρούκες ο γνωστός συγγραφέας του διηγήματος «Της τέχνης τα φαρμάκια» Γιάννης Βλαχογιάννης:

*Βάγια, βάγια των βαγιώ,
τρώνε ψάρι και κολιό
και την άλλη Κυριακή
μπουμ εδώ και μπουμ εκεί.*

Η περίοδος της Μεγάλης Εβδομάδας είναι ο χρόνος του νόστου των απανταχού ξενιτεμένων Ελλήνων όλης της

επικράτειας, στο γενέθλιο τόπο. Επισκέπτονται με κάθε μέσο τις πόλεις ή τα χωριά τους, για να γιορτάσουν οικογενειακά και παραδοσιακά το Πάσχα. Να συβρεθούν με συγγενείς και φίλους σ' αυτό το αναστάσιμο πανηγύρι της Άνοιξης. Οι καραγκιοζοπαίκτες της «γύρας» που ήταν και οι περισσότεροι, γυρνούσαν στα σπίτια τους έως και τη Μεγάλη Δευτέρα και να σμίξουν με τις οικογένειες τους. Έτσι κι αλλιώς το θρησκευτικό κλίμα της Μεγάλης Εβδομάδας δεν προσφέρονταν για τα θεάματα, εκτός αν έπαιζαν έργα με θρησκευτικό περιεχόμενο. Στους κινηματογράφους έβλεπε κανείς έργα όπως «Ο Βασιλεύς των Βασιλέων», «Μαρία η Μαγδαληνή κι ο θεάνθρωπος» κι άλλα. Στους μπερντέδες όσο πλησίαζε το Πάσχα παίζονταν έργα όπως «Ο χορός της Σαλώμης ή Σαλώμη και Ηρωδιάς», «η ανάστασις του Λαζάρου», «Ιουδήθ», «Οι επτά Μακκαβαίοι αδερφοί», «Μάρκος και Βιργινία», «Κβο Βάντις», «Χιτών», «Σαμψών και Δαλιδά», «Μπεν Χουρ και οι Ρωμαίοι» κι από κάποιους τη Μεγάλη Τρίτη, ανήμε-

ρα του τροπαρίου της «... η εν πολλαίς αμαρτίαις περι-
παισσοῦσα γυνή» στην εκκλησία, η «Κασσιανή». Πη-
γές κάποιων έργων ήταν τα λαϊκά μυθιστορήματα και
φυσικά ο κινηματογράφος. Την ίδια περίοδο παίζονταν
στον μπερντέ και «η Τράπουλα», που στηλίτευε το πά-
θος της χαρτοπαιξίας. Το έργο αυτό μου το διηγήθηκε
ο μακαρίτης караγκιοζοπαίκτης της περιοχής Λαγκα-
δά Μπάμπης Μηλιώσης τη δεκαετία το 1981. Φυσικά
έκτοτε την παράσταση αυτή έτυχε να την παρακολου-
θήσω κι από άλλους караγκιοζοπαίκτες. Οι παραστά-
σεις του Ντίνου Θεοδωρόπουλου «Έρω και θρησκεία»
και «Έρω, θρησκεία και Διάβολος» πιθανόν να αναφέ-
ρονταν στην παράσταση της Κασσιανής.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την παράσταση
«Το φίλημα του Ιούδα» ή «Τα πάθη του Χριστού» που
έπαιζε μέχρι και τη Μεγάλη Τετάρτη ο Σπύρος Κού-
ζαρος. Σύμφωνα με πληροφορίες του γιου του Τάσου
Κούζαρου το έργο ξεκινούσε με την είσοδο του Ιησού
στα Ιεροσόλυμα και την μεγαλειώδη με βάρδια υποδοχή
του, μέχρι την προδοσία του Ιούδα και τη σύλληψη του
Ιησού στον κήπο της Γεσθημανής. Η φιγούρα του Χρι-
στού είχε δερμάτινο κεφάλι και χαρτονένιο σώμα και
φυσικά υπήρχε και η φιγούρα του Ιούδα και των άλλων
μαθητών.

Το κλίμα όλων αυτών των παραστάσεων όπως ανα-
μενονταν ήταν τόσο από τη μεριά του караγκιοζοπαί-
κτη, όσο κι από τη μεριά των θεατών κατανυκτικό. Το
γυναικείο ιδίως κοινό βαλάντωνε στο κλάμα με τα πάθη
της μεγάλης μας υμνωδού Κασσιανής, μέχρι ο άγγελος
κυρίου να κατατροπώσει τον Διάβολο που με τους πει-
ρασμούς του προσπαθούσε να παρασύρει την Κασσι-
ανή στην αμαρτία. Φυσικά το έργο τέλει με την
απαγγελία του ποιήματος της Κασσιανής και κάποιο
σταυροκόπημα καμιά φορά, ιδιαίτερα στο κοινό των
αγροτικών περιοχών, όπως διαβεβαίωναν πολλοί παλιοί
καράγκιοζοπαίκτες.

Τα έργα αυτά, εκτός της Κασσιανής, δεν αξιώνονται
πια βλέπουν τα φώτα του μπερντέ. Οι σημερινές συνθή-
κες δεν ευνοούν κάτι τέτοιο, χώρια ότι οι караγκιοζο-
παίκτες των τελευταίων γενιών σπάνια είχαν την ευκαι-
ρία να παρακολουθήσουν τέτοιες «θρησκευτικές» πα-
ραστάσεις.

Η παράσταση της «Κασσιανής» παίχθηκε τελευ-
ταία φορά από τον караγκιοζοπαίκτη Κώστα Μακρή
στην Πάτρα σε διασκευή και προσαρμογή κειμένων
των Θωμά Αγραφιώτη, στο θέατρο «Αγορά» της Πά-
τρας στις 19 και 20 Απριλίου 2016.

Εγώ το 2000 επιχείρησα μια νέα «ανάγνωση» του πα-
λιού έργου, όπως το απέδιδε ο Βασίλαρος, επικεντρώνο-
ντας στο πολύ χειραφετημένο για την εποχή και για γυ-

ναίκα τρόπο αντίληψης της Κασσιανής. Το έργο έκανε
πρεμιέρα στο Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν στην Αθήνα στα
πλαίσια έκθεσης για το Βυζάντιο (23-31 Μαΐου 2000),
με τη διοργάνωση της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών,
τμήμα Βυζαντινών Σπουδών. Την παράσταση την επα-
νέλαβα στις 2 Ιουλίου του ίδιου έτους στον παραδοσια-
κό χώρο Μπαρμπούτα στη Βέροια, στα πλαίσια έκθεσης
μου για το Βυζάντιο, με τη διοργάνωση του Ενιαίου Φο-
ρέα Πολιτισμού του υπουργείου και των φίλων του Βυ-
ζαντινού Μουσείου. Τέλος η παράσταση επαναλήφθηκε
την 1^η Απριλίου 2004 στη Θεσσαλονίκη στον εκθεσια-
κό χώρο της Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων «Μπέη
Χαμιάμ (λουτρά Παράδεισος)», στα πλαίσια έκθεσης με
φιγούρες, ποδιά και αφίσες μου με τον τίτλο «Βυζαντι-
νές ανταύγειες στον μπερντέ του Καραγκιόζη».

Σύμφωνα με αδημοσίευτες χειρόγραφες πληροφο-
ρίες σε προκατοχικό τετράδιο του, ο Βασίλαρος έπαι-
ξε την «Κασσιανή» στους Γαργαλιάνους της Τριφυλίας
το 1928, με τραγουδιστή τον «άσσο του τραγουδιού»,
όπως σημειώνει, Ιωάννη Παγανό και την Ιουδήθ στις
22 Φεβρουαρίου του 1940. Στο αδημοσίευτο χειρόγρα-
φο ημερολόγιο του σε κατάλογο έργων που έπαιζε, δια-
βάσει κανείς «Η ανάστασις του Λαζάρου», «Σαλώμη
και Ηρωδιάς», «Μπεν Χουρ και οι Ρωμαίοι», «Μάρ-
κος και Βιργινία (ο Νέρων)». Όλα για τα μέτρα του κα-
ραγκιόζη υπερπαραγωγές. Την περίοδο του Πάσχα του
1959 έπαιζε στο θέατρο του Πίνδαρου στο Μαρούδα
στην Πάτρα, σε συνεργασία με τον ανδρικοελοπαίκτη
Χριστόπουλο. Ενώ τα τελευταία χρόνια της ζωής του
(1975-76-77) το Πάσχα το πέρασε οικογενειακώς στον
Κάτω Αλίσσο.

Στην εξαιρετική μελέτη του «Ο ήχος του Καραγκιό-
ζη», ο Κώστας Τσίππρας κοντά στα τόσα άλλα, διασώ-
ζει έγγραφη αίτηση του Πανελλήνιου Σωματείου Κα-
ραγκιοζοπαικτών (10-4-1962. Αριθμ. Πρωτ. 332) προς
τον υπουργό εργασίας, όπου ζητείται οικονομικό βοή-
θημα για την εορτή του Πάσχα σε 18 άνεργα μέλη του
σωματείου, για να «δυνηθούν ως πτωχοί άνεργοι και
αγοράσουν ολίγον κρέας τας Αγίας Ημέρας».

Με το έθιμο του οβελία ήταν πολύ διαδεδομένο με-
ταξύ των κλεφτών και αρματολών και των ληστών αρ-
γότερα, το έθιμο της ωμοπλατοσκοπίας (μαντεία μέσω
του διαβάσματος της ωμοπλάτης του πασχαλιάτικου
αρνιού). Ιστορικές έχουν μείνει κάποιες ωμοπλατοσκο-
πίες, όπως εκείνη που προέβλεψε το θάνατο του Μάρ-
κου Μπότσαρη, κι αναφέρεται στην ομότιτλη παράστα-
ση του στον Καραγκιόζη.

Ο Λίγκος ο λεβέντης, ο αρχιληστής, από την σπά-
λα ενός πασχαλιάτικου αρνιού μάντεψε το θάνατο του,
όπως αναφέρεται και στην παράσταση του και όπως

γλαφυρά μας λέει και το δημοτικό ληστρικό τραγούδι:

**Παιδιά μ', καθίστε γύρω μου
θέλω να σας μιλήσω.
Στ' αρνί το λαμπριάτικο
κακά μαντάτα βρήκα,
γιατί είν' η πλάτη του θολή
και μαυροκαπνισμένη,**

**γιατί έχει μνήμα με σταυρό
και περιμένει εμένα.**

Σήμερα αυτές τις ημέρες τον Καραγκιόζη τον βρίσκει κανείς σαν στόλισμα στις πασχαλιάτικες λαμπάδες των μικρών παιδιών, να συναγωνίζεται τα πλαστικά ομοιώματα ηρώων των παιδικών σειρών τύπου Σούπερμαν και Μπάμπυ.

Σαν τέλος παραθέτουμε ένα μέρος της κατά Βασίλαρον «Θρησκευτικής εξήγησης της τράπουλας»:

«.....»

Μπαστούνια είναι ο κάλαμος, που έτιπτον τον κύριον, Χριστόν.

Σπαθιά είναι η λόγχη, που τον εκεντούσαν.

Κούπες. Αυτό σημαίνει την αγάπη που είχε ο Χριστός μας στην εκκλησία και η αγάπη που έχουμε εμείς στην τράπουλα.

.....

Τα χαρτιά είναι δεκατρία, αυτό σημαίνει τους 12 απόστολους και τον κύριο ημών Ιησού Χριστό 13. Σας είπα προηγουμένως για τους Φαντάδες πλην του ενός, ο ένας είναι ο Ιούδας ο Ισκαριώτης, ο οποίος επρόδωσε τον Διδάσκαλον του για 30 ψωροαργύρια... όπως μας επρόδωσαν και μας...

.....

Τελειώνοντας τη χειρόγραφη θρησκευτική εξήγηση της τράπουλας ο Βασίλαρος σημειώνει:

«Γεώργιος Σπανός-καραγκιοζοπαίκτης μου έδωσεν, στο Πύργο Ηλείας εν έτει ...1926...απεβίωσεν εις Αθήνας 1939».

Καραγκιόζη το μεγαλείο σου τελειωμό δεν έχει! Λαμπρυνθώμεν λαοί!
Χρόνια πολλά και μη χειρότερα. Και του χρόνου με υγεία.

Γιάννης Χατζής
Σαλονίκη Απρίλιος 2019

Σημείωση: Στη σύνταξη του παραπάνω χρονικού εκτός από το προσωπικό μου αρχείο και τις προσωπικές αναμνήσεις μου από διηγήσεις παλιότερων «μαστόρων» της τέχνης μας, βοήθησε η πολύτιμη για τα στοιχεία της μελέτη του Κώστα Στεφ. Τσίπηρα «Ο ΗΧΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ» (Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη) Αθήνα 2001. Ευχαριστώ τον παθιασμένο φιλόλογο, ακούραστο ερευνητή και μελετητή του θεάτρου σκιών και άξιο συνεχιστή της παράδοσης του πατέρα του, Τάσο Κούζη (Κούζαρος), για την πάντοτε αμέριστη και ανιδιοτελή βοήθεια του.

Τα λευκά πέδιλα ενός καραγκιοζοπαίκτη

Παιδικές αναμνήσεις ενός ηλικιωμένου караγκιοζοπαίκτη από μια Θεσσαλονίκη χρόνων αλλοτινών, από Πασχαλιές γιομάτες θύμησης, που ακόμα στέλνουν τ' άρωμα της μεγαλοβδομαδιάτικης νυχτιάς, απαντοχή στις νύχτες των έξυπνων πυραύλων και των κουτών ανθρώπων. Κρίνα και πασχαλιές από τότε, πατικωμένα, ξεραμένα και ξεχασμένα στις σελίδες κάποιου παιδικού τεύχους караγκιόζη. Όλα να σπρώχνουν προς τα πίσω, τότε που το παιδομάνι του 12^{ου} Δημοτικού Σχολείου του Κουλέ Καφέ στην πάνω πόλη, είχε πιάσει την κατηφόρα της Αγίας Σοφίας, εκείνο το πρωινό, στα μέσα της δεκαετίας του 50, λίγο πριν κλείσουν τα σχολεία για τις πασχαλιάτικες διακοπές. Μεγάλη Εβδομάδα έρχονταν, μα εμείς νοιαζόμασταν για τη σημερινή μεγάλη μέρα. Μας πήγαιναν σινεμά! Στο «Βασιλεύς των Βασιλέων», στα ΔΙΟΝΥΣΙΑ.

Σινεμά ένας κόσμος μαγικός, για τα στερημένα μάτια των παιδιών του μουρουνέλαιου που μέχρι τότε μόνο τον караγκιόζη είχαν παρακολουθήσει. ΔΙΟΝΥΣΙΑ, στην αίθουσα δέος κι αγωνία, λες και με τη μηχανή του χρόνου είχαμε και εμείς μεταφερθεί στους πρόποδες του Γολγοθά και δακρύζαμε για του Χριστού την τυράννια. Όμως τίποτα δεν συγκρίνεται με το φόβο μας τη στιγμή της Ανάστασης, όταν η πέτρα που έκλεινε την είσοδο του τάφου πέφτει και φως λαμπερό τα θαμπώνει όλα. Κολλούσαμε ο ένας πάνω στον άλλο για να πάρουμε κουράγιο. Αργότερα είδαμε και το «Μαρία η Μαγδαληνή και ο Θεάνθρωπος» και το διαβόητο «Μαρσελίνο πάνε ι βίνο», μα τίποτα, τίποτα, δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τη συναισθηματική μας φόρτιση, από κείνη την πρώτη φορά, που είδαμε τα πάθη του Χριστού μικροί, ξέγνοιαστοι κι άδολοι συνάμα.

Το Πάσχα το έχω συνδέσει με τα παπούτσια. Όχι οποιαδήποτε παπούτσια, αλλά με τ' άσπρα πέδιλα που είχαν καλυμμένα μόνο τα δάκτυλα και τις φτέρνες και που ήταν γεμάτα τρυπούλες για να παίρνουν αέρα τα πόδια. Το περίεργο για μένα δεν ήταν τα πέδιλα, λίγο πολύ όλη η πιτσιρικάρια τα ίδια φορούσαμε πασχαλιάτικα, αλλά ο τρόπος αγοράς τους. Αρχές Μεγάλης Εβδομάδας, μου έπαιρναν τα χνάρια των πελμάτων μου σε χαρτόνι κι αυτό ήταν, τη Μεγάλη Πέμπτη καμάρωνα στα «Δώδεκα Ευαγγέλια». «Είχε κι ο Γιάννης καϊκι» που λένε.

Θέλησαν τότε από το Κατηχητικό να ψάλουμε, «μυροφόροι», στην περιφορά του Επιταφίου στον Όσιο Δαβίδ το «Αι γεννεαί πάσαι». Πιάσαν τα κορίτσια από τη μια μεριά τα καλαθάκια με τα λουλούδια, πιάσαμε και εμείς τις λαμπάδες, έπιασε κι η πομπή τα καλντερίμια και τα σοκάκια της πάνω πόλης. Κι αν δεν έκλαψα εκείνη τη βραδιά! Όχι για του Χριστού τα πάθη, ο αμαρτωλός, αλλά για τα καινούργια μου πέδιλα, που πάνω τους έσταζε η λιωμένη λαμπάδα που κρατούσα, χωρίς να το καταλάβω και για τα λασπονέρια που είχαν κάνει τα πέδιλα από άσπρα... μαύρα.

Γιάννης Χατζής

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Θεσσαλονίκη τη Μεγάλη Παρασκευή 9 Απριλίου 1999.

Κατασκευάζοντας σκιές

του ΤΑΣΟΥ ΚΟΥΖΑΡΟΥ

Καλλιτέχνη ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

Το Θέατρο Σκιών αναμφίβολα αποτελεί την **έσχατη μορφή θεάτρου!** Και λέγοντας **έσχατη**, εννοούμε την **τέλεια απομάκρυνση του υποκριτή από το προσκήνιο**, αφού πλέον ανάμεσα σ' αυτόν και τους θεατές μεσολαβεί η οθόνη, στην οποία προβάλλεται ένα ενεργούμενο, κατασκευασμένο από χαρτόνι, δέρμα, ζελατίνη και το οποίο κινείται με τη βοήθεια μίας σούστας από το χέρι του Καραγκιοζοπαίκτη. Αυτός δεν το θέτει μόνο σε κίνηση, αλλά του δανείζει και τη φωνή του, την οποία παραλλάσσει μιμούμενος τους διάφορους χαρακτήρες, τις διάφορες ηλικίες, τους διάφορους γλωσσικούς κώδικες κάθε κοινωνικής και επαγγελματικής τάξης.

Η φιγούρα, λοιπόν, αποτελεί την πρώτη ύλη, η οποία παράγει τη σκιά, που πρωταγωνιστεί στο θέατρό μας. Θα αναφερθούμε, επομένως, τόσο στα είδη των φιγουρών, ανάλογα με το υλικό κατασκευής τους, όσο και στον τρόπο με τον οποίο τις δημιουργούμε.

Είδη φιγουρών

Μπορούμε να κατατάξουμε τις φιγούρες σε έξι είδη:

α) Οι χαρτονένιες σκαλιστές, που δίνουν μόνο σκιά

β) Οι βυζαντινές ή γδυτές, αυτές είναι ολόγλυφες, με μεγάλα σκαλίσια τα οποία καλύπτονται από έγχρωμες κόλλες, δίνουν τη σκιά του περιγράμματος και αποδίδουν έγχρωμες τις λεπτομέρειες.

γ) Οι δερμάτινες, είναι έγχρωμες και τόσο διαφανείς, όσο επιτρέπει το πάχος και η επεξεργασία του δέρματος.

δ) Οι ζελατινένιες, είναι έγχρωμες και εντελώς διάφανες.

ε) Οι φιγούρες της αποθέωσης με ελάχιστα ή καθόλου σκαλίσια, βαμμένες με λαδομπογιές και από τις δύο μεριές και τέλος

στ) Οι μικτές, από ετερόκλητα υλικά και διαφορετικές επεξεργασίες, π.χ από δέρμα ή ζελατίνα ο κορμός, σκαλιστή από χαρτόνι φουστάνελα. Ή δερμάτινο το κεφάλι, τα χέρια, τα κάτω άκρα και όλο το υπόλοιπο σκαλιστό από χαρτόνι. Εδώ εντάσσεται και, **το τουρλού**, θα λέγαμε, καθώς συνδυάζει μέρη από κάθε είδους υλικό για κάθε κομμάτι της φιγούρας, μια ανάγκη που επέβαλε η φτώχεια σε δισεκατο χρόνια.

Επεξεργασία- Τρόποι κατασκευής Χαρτονένιες Σκαλιστές

Σχεδιάζουμε με το μαλακό μας μολύβι κατευθείαν στο φύλλο το χαρτόνι, αφού το κόψουμε στα τέσσερα με το ξυράφι, προκειμένου για φιγούρα. Παλαιότερα, όταν επρόκειτο για παραγγελία μιάς ή και περισσότερων φιγουρών που θα σκάλιζε και θα έντυνε ο ίδιος ο Καραγκιοζοπαίκτης που είχε κάνει την παραγγελία, ο Ζωγράφος έκανε το σχέδιο μ' όλες του τις λεπτομέρειες σε χαρτί του μέτρου. Το χαρτί διπλωνόταν σε είδος τετραδίου, που ανοιγόμενο παρουσίαζε δύο φύλλα, ώστε στο δεξιό να ζωγραφιστεί ο κορμός της φιγούρας και στο αριστερό η μονοκόμμη φουστάνελα ή η σπαστή και το ένα πόδι, καθώς το άλλο θα ξεσηκωνόταν από το πρώτο. Κατόπιν, ο Καραγκιοζοπαίκτης κολλούσε το χαρτί με το

σχέδιο του Ζωγράφου πάνω στο χαρτόνι, έκοβε το περίγραμμα με το ψαλίδι και ακολούθως σκάλιζε.

Το σκάλισμα

Σφυρί και κοπίδια τα βασικά εργαλεία

Τα κοπίδια που χρησιμοποιούσαν οι παλαιότεροι ήταν πρωτίστως από πρόκες. Τις τοποθετούσαν στις γραμμές του τραμ ή του τρένου, που καθώς τις πατούσε τις πλάταινε στη μία τους άκρη. Την άκρη αυτή λιμάριζαν, για να γίνει κοφτερή έτσι, ώστε, καθώς χτυπούσε με το σφυρί ο σκαλιστής το κεφάλι του αυτοσχέδιου κοπιδιού, να κόβει η κοφτερή άκρη του εύκολα τα σκαλίσματα. Αλλά και κατασβίδια αργότερα, κυρίως αυτά για τις ηλεκτρικές επισκευές, χρησιμοποιούνταν, όπως και κοπίδια υποδηματοποιών, αφού με τη λίμα τα έκαναν κοφτερά. Η λίμα είναι απαραίτητη καθ' όλη τη διάρκεια του σκαλίσματος, βοηθώντας μας να έχουμε κοφτερό το κοπίδι μας. Στη συνέχεια το μέρος της φιγούρας αλείφεται με σαπούνι, για να γλιστρά το κοπίδι. Κάτω πάντα από τη χαρτονένια ή δερμάτινη φιγούρα τοποθετείται ένα κομμάτι χαρτόνι, ώστε το κοπίδι να μη χτυπάει στο μάρμαρο ή στο σκληρό ξύλο, πάνω στο οποίο σκαλίζουμε. Το κοπίδι κρατιέται με το αριστερό μας χέρι, όπως το μολύβι όταν γράφουμε, και ρέει πάνω στις χαραγμένες γραμμές του σχεδίου. Με το δεξί χειριζόμαστε το σφυρί, που δεν πρέπει να είναι πολύ βαρύ, χτυπώντας το κοπίδι με το πλατύ του μέρος. Η πολύχρονη εξάσκηση αποδίδει ταχύτατα και τέλεια αποτελέσματα. Όταν τελειώσει το σκάλισμα γυρνάμε τη φιγούρα από την άλλη πλευρά, την τοποθετούμε πάνω στο μάρμαρο και με το σφυρί μας χτυπάμε καλά τα αναβατισμένα σκαλίσματα, ώστε να γίνει όσο το δυνατόν επίπεδη.

Η επιτυχία του σχεδίου

Για να είναι επιτυχημένο το σχέδιο μιας μορφής, της οποίας τη σκιά θέλουμε να αποδώσουμε στο φωτισμένο πανί μας, αυτό πρωτίστως οφείλεται στη βαθιά γνώση του ρόλου και της ψυχοσύνθεσης της προσωπικότητας της κάθε φιγούρας από τον κατασκευαστή της Καραγκιοζοπαίκτη. Ο Καλλιτέχνης, για τούτο, οφείλει να γνωρίζει άριστα όλη την υπόθεση της παράστασης, όπου η συγκεκριμένη μορφή εμφανίζεται. Εάν δε πρόκειται είτε για συγκεκριμένο ιστορικό πρόσωπο είτε για μορφή που κατάγεται από συγκεκριμένη χώρα ή ανήκει σε συγκεκριμένη εποχή, ο Ζωγράφος-Καραγκιοζοπαίκτης οφείλει να κάνει σχετική μελέτη και έρευνα έτσι, ώστε να επιτύχει την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη προσέγγιση στον τύπο της όλης αμφίεσης των

το σκάλισμα

προσώπων της κάθε συγκεκριμένης εποχής και χώρας, αλλά και των ιδιαιτέρων γνωρισμάτων αυτού του ίδιου του ιστορικού προσώπου. Οι παραστάσεις όφειλαν και οφείλουν να παρουσιάζουν χωροχρονική ενότητα τόσον όσον αφορά τα σκηνικά, αλλά και τις φιγούρες. Και επειδή ομιλούμε για Θέατρο Σκιών **η μορφή είναι αυτή που κυριαρχεί**, και είναι η ίδια και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προσώπου και του σωματότυπου, που αποτελούν την **πηγή Έμπνευσης**, από την οποία θα πηγάζει και η ανάλογη **χροιά, η ένταση, ο παλμός της φωνής**, αλλά και **το όλον ήθος**. Ας μην ξεχνάμε ότι ένας Καραγκιοζοπαίκτης σε μία του παράσταση πρέπει να μιμηθεί πλέον των 15 φωνών και να πλάσει τα αντίστοιχα ήθη! Πώς το πετυχαίνει αυτό; Όχι «**από του αυτομάτου**», αλλά έχοντας κατασκευάσει ο ίδιος τη φιγούρα! Μεταφέροντας σ' αυτό το σημείο τα προσωπικά μας βιώματα, σας αναφέρουμε ότι ο γέρο Κούζαρος, όταν ζωγράφιζε ή σκάλιζε συχνά **απάγγελλε** αποσπάσματα του ρόλου της αντίστοιχης φιγούρας, για να πλάσει τη μορφή της και φυσικά να ανακαλέσει στη μνήμη του και το έργο. Ήταν και αυτός ένας τρόπος να μάθουμε και εμείς, που τού παραστεκόμασταν, την παράστα-

ση και την ιστορία της, αλλά και οι διερχόμενοι από την οδό Ιωάννου Μέρλα αναπάντεχα να χαρούν, ακουστικά, ένα μικρό στιγμιότυπο της. **Η σχέση, επομένως, μορφής, φωνής και ήθους είναι αμφίδρομη!** Οι σκαλιστές, αναμφιβόλως, δίνουν εντυπωσιακό το σκιάδεσ αποτύπωμά τους στη φωτισμένη οθόνη.

Σκαλιστές Βυζαντινές ή Γδυτές

Μετά την ολοκλήρωση της απογύμνωσης της φιγούρας και της ανάδειξης των μεγάλων σκαλιδιών, αλείφεται από κάθε μία πλευρά της προσεκτικά με κόλλα και ντύνετα ι- παλαιότερα με τσιγαρόχαρτο ή λαδόκολλα-στις μέρες μας συνήθως με ριζόχαρτο και από τις δύο πλευρές σε είδος **σάντουιτς**. Παλιά μπορούσαν ακόμη να χρησιμοποιήσουν είτε έγχρωμες κόλλες γλασέ είτε ακόμη και κόκκινες, κίτρινες και μπλε χαρτιά, που χρησιμοποιούσαν για τα φρούτα στα καφάσια της λαϊκής αγοράς. Αφού στεγνώσει η επενδυμένη με το διάφανο χαρτί φιγούρα, με ένα ξυραφάκι ή ψαλιδάκι μανικιούρ απαλλάσσεται από τις όποιες προεξοχές του χαρτιού έτσι, ώστε να έχουμε καθαρό το περίγραμμα και κατόπιν βάφουμε με σινική συνήθως μελάνη, ξεκινώντας πάντα από το πρόσωπο, από τα ανοιχτά χρώματα προς τα σκούρα, και από μέσα προς τα έξω.

Οι δερμάτινες

Με βάση το σχέδιο που έχουμε χαράξει πάνω στο δέρμα κόβουμε το κάθε μέρος της φιγούρας και το μουλιάζουμε στο νερό, για να φύγουν όσο το δυνατόν όλα τα υλικά της επεξεργασίας του στο βυρσοδευείο. Κατόπιν, το στεγνώνουμε και, όσο παραμένει λίγο νωπό, τοποθετούμε κάθε κομμάτι σε αυτοσχέδια πρέσα, για να μη σκευρώσει. Ακολουθεί επίπονο ξύσιμο κάθε κομματιού με κυρτό κομμάτι γυαλί. Το ξύσιμο πρέπει να είναι ομοιόμορφο, χωρίς βαθιές εγχαραξεις, έως ότου γίνει εντελώς διαφανές το κάθε κομμάτι. Απομένει να σχεδιάσουμε με το μολύβι τις λεπτομέρειες και να περάσουμε με το πινελάκι μας τα φιλέτα και από τις δύο πλευρές. Τα φιλέτα με τη μαύρη σινική λειτουργούν ως φραγμός, για να μην απλωθεί το χρώμα που θα καλύψει τις μεγαλύτερες επιφάνειες, γι' αυτό και επιβάλλεται να ξύνουμε ομοιόμορφα, αλλά και να στύβουμε προσεκτικά το πινελάκι μας. Οι δερμάτινες δίνουν πολύ ζωντανά αποτελέσματα.

Φιγούρες από ζελατίνα

Όπως και στις δερμάτινες πάνω στο φύλλο της ζελατίνας, ή του τάπερ σήμερα, σχεδιάζουμε με μαρκαδο-

γδυτή φιγούρα σε σχέδιο Κώστα Μάνου

ράκι το περίγραμμα κάθε φιγούρας και κόβουμε με το ψαλίδι μας. Ξύνουμε με λεπτό γυαλόχαρτο, οριζοντίως και καθέτως, με προσοχή προς αποφυγή βαθιών χαραξεων και κατόπιν περνάμε τα φιλέτα με μαύρη σινική, ή άλλο χρώμα, λαδομπογιά, ανελίνη κ.λ.π. Στη συνέχεια χρωματίζουμε. Τόσο στις δερμάτινες όσο και στις ζελατινένιες ακολουθούμε την αντίθετη διαδικασία από τις έγχρωμες χαρτονένιες της αποθεώσεως. Σ' αυτές τις τελευταίες πρώτα περνάμε τα χρώματα και μετά τα φιλέτα, ενώ στις διάφανες πρώτα τα φιλέτα και μετά τα χρώματα.

Η φιγούρα «θεμέλιος λίθος» κάθε παράστασης

Κάθε παράσταση Καραγκιόζη έχει **θεμέλιο λίθο** της τα κουτσούνια της, τις φιγούρες και τα σκηνικά της. Αυτές οι μορφές είναι οι πρωταγωνιστές της, και εξ αυτών πηγάζει η μίμηση και η φωνή, η κίνηση και η εξέλιξη της όλης πλοκής του έργου. Και ο λόγος για τον οποίο

κυριαρχούν οι φιγούρες είναι απλούστατος, **η αίσθηση της οράσεως ως αντιληπτικής ικανότητας υπερτερεί όλων των άλλων**. Επομένως, το μεγάλο στοίχημα του αληθινού Καραγκιοζοπαίκτη είναι να μαγνητίζει το βλέμμα του θεατή, να κερδίζει την προσοχή και την προσήλωση του, αποσπώντας τον από οποιοδήποτε άλλο ερέθισμα για δυόμισι και πλέον ώρες! Γι' αυτό και **η φιγούρα πρέπει να παραβιάζει στον υπέρτατο βαθμό** - και μάλιστα σε συνθήκες σκληρού ανταγωνισμού όχι μόνο προς ομότεχνους, αλλά και προς τον κινηματογράφο, την τηλεόραση, το βίντεο, τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, το 3D - **την προβλεπτικότητα του θεατή**. το κοίταγμα της πρέπει να τον μεταφέρει αυτομάτως στο χωροχρονικό σημείο της παραστάσεως, να τον ταξιδέψει σ' άλλες εποχές, να του διεγείρει την περιέργεια και το ενδιαφέρον να παρακολουθήσει την εξέλιξη της δράσης των σκιών, λες και είναι ζωντανόι άνθρωποι! Τα σκηνικά και οι φιγούρες πρέπει να χορταίνουν και να ξεκουράζουν, αλλά και ταυτόχρονα, όσο αυτό κι αν μοιάζει οξύμωρο, να διεγείρουν το μάτι του θεατή, να του ξυπνούν συναισθήματα και σκέψεις. Και όση ώρα παρακολουθεί τα διαδραματιζόμενα να τον καλλιεργούν αισθητικά. Τους στόχους αυτούς επεδίωξαν σε όλη τους τη σταδιοδρομία και επέτυχαν όσο κανείς οι μεγάλοι Καραγκιοζοπαίχτες και Ζωγράφοι της παραδόσεώς μας, που κατασκεύασαν χιλιάδες εργαλεία του Θεάτρου Σκιών και προίκισαν αλλά και εξακολουθούν να προικίζουν τους σύγχρονους καλλιτέχνες του, οι οποίοι μετά μανίας εξαντλούνται στην αντιγραφή των σπουδαιότερων φιγουρών και σκηνικών του παρελθόντος, τόσο από σεβασμό, όσο και γιατί θέλουν να αντλήσουν από τη δύναμή τους και το κύρος τους. Εμφορούνται, όπως πιστεύουμε, και από την ειλικρινή τους διάθεση να μην επιτρέψουν να παραδοθούν αυτά τα εξάισια έργα στη φθορά του χρόνου και λησμονηθούν. Ανάμεσά τους έχουν ήδη αναδείξει το αυτόνομο ταλέντο τους αρκετοί ελπιδοφόροι νέοι καλλιτέχνες, που σίγουρα θα συνεχίσουν τη μακρά εικαστική παράδοση του θεάτρου μας.

μεικτή φιγούρα, σκαλιστή βυζαντινή

Αθανάσιος Διάκος και Κλαύδιος Φωριέλ

επιμέλεια: ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΜΑΡΙΑΡΗΣ

Καλλιτέχνης του Θεάτρου Σκιών

Στο Θέατρο Σκιών διάσημη και εκθαμβωτική είναι η παράσταση του Θανάση Διάκου και της μάχης στο γεφύρι της Αλαμάνας τον απρίλη του 1821. Χαρακτηριστική δε είναι η σκηνή της «σούβλωσης» του ήρωα με τα σκηνικά εφέ που εντυπωσιάζουν τους θεατές.

Παράλληλα, πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούν και το δημοτικό τραγούδι του Διάκου, που είναι ο πρώτος μάλλον διακεκριμένος αγωνιστής του '21 που χάνεται ήδη στον δεύτερο μήνα της Επανάστασης.

Το τραγούδι αυτό όμως πως διασώθηκε, πως καταγράφηκε και έφτασε ως εμάς; Φυσικά τότε ούτε βίντεο, ούτε κινητά, ούτε μαγνητόφωνα υπήρχαν.

Πρόκειται για την περίπτωση του γνωστότατου φιλέλληνα, καθηγητή της Σορβόνης Φωριέλ. Αυτός ήδη το 1824 ενώ η επανάσταση διαρκούσε, βρέθηκε από το Παρίσι στην Βενετία για να συλλέξει από πιο κοντά (προς την Ελλάδα) πληροφορίες και υλικό από τους Ρωμηούς της Βενετίας και τους εκεί πρόσφυγες. Το βιβλίο του τον ίδιο χρόνο, το 1824, το τύπωσε στο Παρίσι, με εισαγωγή, πρώτο και δεύτερο τόμο, συμπλήρωμα και τέλος με δημοσίευση ολόκληρου του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του εθνικού μας ποιητή Διονύσιου Σολωμού.

Είναι φανερό ότι το ποίημα για τον Διάκο είχε γίνει πολύ γρήγορα από τους Λαϊκούς στιχοπλόκους, τη Λαϊκή Μούσα, αφού από το 1821 ως το 1824 μεσολαβούν τρία μόνο χρόνια. Το βιβλίο του μεταφράστηκε αμέσως στα Γερμανικά από τους εκεί Φιλέλληνες και κυκλο-

φόρησε το 1825 στην Λειψία. Αργότερα, το 1843 ο Γεώργιος Ευλάμπιος παρουσίασε στη δική του συλλογή δημοτικών τραγουδιών, πολλά τραγούδια της συλλογής του Φωριέλ. Ο Ευλάμπιος τύπωσε τη συλλογή του στο τυπογραφείο της Ακαδημίας Επιστημών της Αγίας Πετρούπολης στην Ρωσσία με τίτλο «Ο Αμάραντος, ήτοι ρόδα της αναγεννηθείσης Ελλάδος.» Τον Φωριέλ βοήθησε ο Κερκυραίος σοφός Ανδρέας Μουστοξύδης, ο Χριστόδουλος Κλωνάρης από το Ζαγόρι Ηπείρου έψελνε τραγούδια δημοτικά στον Φωριέλ όντας στο Παρίσι για νομικές σπουδές και ο τελευταίος τα κατέγραφε, ιδιαίτερα όμως τον Φωριέλ βοήθησε ο Κοραΐς που ζούσε στο Παρίσι.

Ο Νίκος Βέης που έγραψε εισαγωγή στην ελληνική έκδοση του έργου του Φωριέλ -ο σπουδαίος προοδευτικός αυτός Ακαδημαϊκός Βυζαντινολόγος του μεσοπολέμου- μας πληροφορεί για την αγάπη του Φωριέλ στα Βυζαντινά και νεοελληνικά κείμενα, τη συμβολή του με την έκδοσι των Δημοτικών της Ελλάδας στην τόνωση του χιμαιρικού στοιχείου του Γαλλικού Ρομαντισμού, τέλος δε τη συμμετοχή του Φωριέλ στις συζητήσεις του φιλολογικού σαλονιού της μαντάμ Ρεκαμιέ διάσημης τόσο για την αντιπάθεια της με τον Μέγα Ναπολέοντα όσο και για την συμπάθεια προς τον φιλέλληνα ποιητή και πολιτικό Σατωβριάνδο.

Το φιλελληνικό κίνημα στην Γαλλία κατά τη διάρκεια του αγώνα του 1821 οφείλει πάρα πολλά στον Φωριέλ και το ποίημα του Διάκου είναι ένα από τα σπουδαιότερα πειστήρια της οφειλής αυτής.

Ο θάνατος του Διάκου

Ιδού ένα τραγούδι, του οποίου η ποιητική αξία ως προς την εκτέλεσιν είναι συνηνωμένη με το πολύ ακόμη ανώτερον ενδιαφέρον της υποθέσεως. Τουλάχιστον εις το τραγούδι αυτό, όπως δεν συμβαίνει με τα άλλα τραγούδια, ο λαϊκός ποιητής δεν θα είναι ο μόνος ιστορικός τους ήρωος του. Και όταν κάποτε, όπως εις τόσας άλλας περιπτώσεις, η ελευθέρα και απλοϊκή αυτή έμπνευσις της εθνικής μούσης της συγχρόνου Ελλάδος λησμονηθή, το γεγονός και ο άνθρωπος, εις τους οποίους το ποίημα είναι αφιερωμένον, δεν θα λησμονηθούν. Η Ευρώπη όλη εκ των προτέρων θα γνωρίζει το όνομα του Διάκου θα γνωρίζει ότι ο Διάκος υπήρξε κατά τον σύγχρονον αγώνα της Ελλάδος ο πρώτος γενναίος Έλλην, ο οποίος απετίναξε τον ζυγόν των Τούρκων, ο πρώτος, ο οποίος επολέμησε δια την ανεξαρτησίαν της πατρικής γης, ο πρώτος, ο οποίος απέθανε χάριν αυτής.

Ο Διάκος ήταν ένας παλαιός κλέφτης ή Αρματωλός της Λειβαδιάς, ξακουσμένος δια την παλληκαριάν του, δια τον ευγενή και ευθύν χαρακτήρα του και ακόμη δια την εκπληκτικήν ομορφίαν του προσώπου του. Όταν ο Οδυσσεύς απεστάλη από τον Αλή Πασά εις την Λειβαδιάν ως στρατιωτικός διοικητής ή ως αρχηγός των Αρματωλών, ο Διάκος διωρίσθη υπαρχηγός του.

Το 1820 ο Οδυσσεύς υπεχρεώθη να επιστρέψει εις τα Ιωάννινα πλησίον του Αλή πασά, ο οποίος εφρόντιζε να ενισχύση την άμυναν του κατά του τουρκικού στρατού, τότε ο Διάκος κατέφυγε εις τα όρη και κατά της απουσίαν του Οδυσσέως ήτο ο μόνος στρατιωτικός διοικητής της Λειβαδιάς, με όλην την μεγάλην επιρροήν, την οποίαν του εξησφάλιζε ο χρηστός του χαρακτήρ και το θάρρος του. Καθ' όλον το 1820 δεν ανέλαβε καμμίαν επιχείρησιν και ηρκέστη να περιμένει την εξέλιξιν των γεγονότων και την αμφίβολον ακόμη έκβασιν της πολιορκίας των Ιωαννίνων, της οποίας την διεύθυνσιν μόλις προ ολίγου είχε αναλάβει ο Χουρσίτ, ο πασάς του Μωριά.

Κατά την διάρκειαν της σπουδαίας αυτής πολιορκίας με τας αμφιταλαντεύσεις της και τας σπουδαίας δυσχερείας δια τον Αλή, οι Σουλιώται, συμφιλωθέντες με τον πασά, ανέκτησαν τα όρη των, από τα οποία είχαν εκδιωχθή προ δέκα έξη ετών, και πρώτοι αυτοί ύψωσαν κατά της Πύλης την σημαίαν της ανεξαρτησίας. Σχεδόν συγχρόνως ο Διάκος, παρακινηθείς από τολμηράς υποδείξεις εκήρυσσε εκ μέρους του την ελληνικήν ανεξαρτησίαν εις Λειβαδιάν και έδιδε το παράδειγμα εις τον

Ο θάνατος του Διάκου

*Πολλή μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλιακούδα
Κ' αν ο Καλύβας έρχεται, κ' αν ο Λεβεντογιάννης
Μηδ' ο Καλύβας έρχεται, μηδ' ο Λεβεντογιάννης
Ομέρ Βρυώνης πλάκωσε με δεκοχτώ χιλιάδαις.
Ο Διάκος σαν τ' αγροίκησε, πολύ του κακοφάνη
Ψηλὴν φωνὴν εσήκωσε, τον πρώτον του φωνάζει
«Το στράτευμά μου σύναξε, μ' άσε τα παλληκάρια
Δος τους μπαρούτην περισσήν και βόλια με ταις
φούχταις.*

*Γλήγορα και να πιάσωμεν κάτω στην Αλαμάναν
Όπου ταμπούρια δυνατά, έχει και μετερίζια.»
Επήραν τ' αλαφρά σπαθιά και τα βαρεά τουφέκια,
Στην Αλαμάναν έφθασαν κι έπιασαν τα ταμπούρια
«Καρδιά, παιδιά μου φώναξε, παιδιά μη φοβηθείτε
Ανδρεία ωσάν Έλληνες, ωσάν Γραικοί σταθήτε.»
Εκείνοι εφοβήθηκαν κι εσκόρπισαν στους λόγκους.
Έμειν' ο Διάκος στην φωτιάν με δεκοχτώ λεβένταις.
Σχίσθηκε το τουφέκι του κι εγίνηκε κομμάτια.
Και το σπαθί του έσυρε και στην φωτιάν εμβήκεν.
Έκοψε Τούρκους άπειρους κι εφτά
μπουλουκπασάδαις.*

*Πλην το σπαθί του έσπασεν απάν από την χούφταν,
Κι έπεσ' ο Διάκος ζωντανός εις των εχθρών τα
χέρια.*

*Χίλιοι τον πήραν απ' εμπρός και δυο χιλιάδες πίσω.
Κι Ομέρ Βρυώνης μυστικά, στον δρόμον τον ερωτα
«Γίνεσαι Τούρκος Διάκο μου, την πίστιν σου ν'
αλλάξης;*

*Να προσκυνάς εις το τσαμί, την εκκλησιάν ν'
αφήσης;»*

*-Κι εκείνος τ' απεκρίθηκε και με θυμόν του λέγει
«Πάτε και σεις κ' η πίστη σας Μουρτάτες να χαθήτε
Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θελ' απαιθάνω.
Αν θέλετε χίλια φλωριά και χίλιους μαχμουτιέδαις,
Μόνον πέντ' έξη ημερών ζωήν να μου χαρίστε,
Όσον να φθάση ο Οδυσσεύς και ο Θανάσης Βάιας»
Σαν τ' άκους ο Χαλίμπεης, με δάκρυα φωνάζει
«Χίλια πουγγιά σας δίνω γω' κι ακόμα πεντακόσια
Τον Διάκον να χαλάσετε, τον φοβερόν τον Κλέφτην
Ότι θα σβύση την Τουρκιάν και όλον το Δοβλέτι.»
Τον Διάκον τότε πήρανε και στο σουβλί τον βάλαν
Ολόρθον τον εστήσανε κι αυτός χαμογελούσε.
Την πίστιν τους τους ύβριζε, τους έλεγε Μουρτάταις
«Εμέν' αν με σουβλίσετε, ένας Γραικός εχάθη
Ας ειν' καλά ο Οδυσσεύς κι ο Καπιτάν Νικήτας
Αυτοί θα κάψουν τη Τουρκιάν κι όλον σας το
Δοβλέτι.»*

Μωριά και το σύνθημα της επανάστασής. Όλα αυτά τα γεγονότα συνέπιπτον με τα γεγονότα της Βλαχίας και της Μολδαβίας, και η εκδήλωση των ήτο εξαιρετικά επίκαιρος δια τον Αλή πασά, ο οποίος τότε επολιορκείτο εις το οχυρόν των Ιωαννίνων και είχε σχηματισθή η εντύπωση ότι τα γεγονότα αυτά, τα είχε ο ίδιος προκαλέσει.

Ο Χουρσίτ πασάς εσκέφθη ότι, εάν έσπευδε να στείλη στρατεύματα εις τους επαναστατημένους τόπους της Ελλάδος, θα επετύγχανε συντόμως να επαναφέρει και πάλιν την χώραν εις υπακοήν και θα κατώρθωνε έτσι να προλάβη νέας ταραχάς. Με την σκέψιν αυτήν απέσπασε από την πολιορκίαν των Ιωαννίνων οκτώ με δέκα χιλιάδας άνδρας με επί κεφαλής τον Ομέρ Βρυώνην, τον οποίον διέταξε να σπεύση εις τον Μωριά δια να καταστείλη την στάσιν και να τιμωρήση κατά την διάβασιν τους κατοίκους της Λειβαδιάς και τον Διάκον.

Όταν ο Διάκος πληροφορήθη την πορείαν του Ομέρ Βρυώνη, προπαρεσκευάσθη δια να τον αντιμετωπίση και εστρατολόγησεν εις την χώραν μερικής δυνάμεις,

δια των οποίων ενίσχυσε το σώμα των Αρματωλών του. Επί κεφαλής του μικρού στρατού του κατέλαβε την γέφυραν της Αλαμάνας επί του Σπερχειού, θέσιν εξαιρετικά προνομιούχον και εξ άλλου οχυρωμένην δι' αθλίων (σημαντικών, Εκ του άθλος) έργων, θεωρουμένων υπό των Τούρκων φοβερών. Μόλις ο Διάκος έφθασε και κατέλαβε την θέσιν αυτήν, εδέχθη την επίθεσιν του Ομέρ Βρυώνη, αλλά οι άνδρες τους οποίους διοικούσε, απειροπόλεμοι και θορυβηθέντες από την μεγάλην δυσαναλογίαν των δυνάμεων των προς τας τουρκικάς, υπεχώρησαν ευθύς μετά την πρώτην σύγκρουσιν. Ο Διάκος παρέμεινε εις το μέσον των εχθρών με είκοσι περίπου παλληκάρια του, και την συνέχειαν των γεγονότων μας την εξιστορεί το τραγούδι.

Είχα εις την διάθεσιν μου δύο αντίγραφα του τραγουδιού, το ένα μάλιστα εξ αυτών το οφείλω εις τας φροντίδας ενός Έλληνος, του οποίου η φιλία μου είναι πολύτιμος και ο οποίος το κατέγραψε εις τους ιδίους τόπους, όπου εστιχουργήθη. Από τα αυτά αντίγραφα εξέλεξα τα σημεία, τα οποία μου εφάνησαν ορθότερα.

Θα ακολουθήσει παράρτημα στο επόμενο τεύχος, με κατατοπιστικό άρθρο του ιστοριοδίφη Τάκη Χ. Κανδηλώρου από την εγκυκλοπαιδεία Ελευθερουδάκη

Αριστερά:

Ο Αθανάσιος Διάκος,
τοιχογραφία του
Φώτη Κόντογλου στο
Δημαρχείο Αθηνών

σελ. 21:

«Η αποθέωση
του Αθανασίου
Διάκου», πίνακας του
Κωνσταντίνου Παρθένη

Του Μπαρμπούτη τα Καμώματα

Σκίτσα-Κείμενα: Νίκος Μπαρμπούτης

Βρε ματάκια μου
Καραγκιοζάκη που
τρέχεις έτσι φουριόζος;

Άσε με Χατζατζάρη πάω να
μαζέψω την ξυπόλητη οικογένεια
να φύγουμε για την στάνη του
Μπαρμπαγιώργου να κάνουμε
Πασχαλιά!

Όλος ο λόχος, όλο το ξυπόλητο
σύνταγμα...

Παρών μπαμπάκο!

Νανών! Πατέλα μας πήρες
παιχνιδολαμπάδες και
κόκκινα αυγά; Όχι για
τσούγκρισμα, αλλιά για
φάγωμα! Πεινάω...

Αφήστε τις λαμπάδες και
τα αυγά και πείτε μου
που είναι αδερφός σας
ο Κοπρίτης; πρέπει να
φύγουμε!

Μπαμπάκο έχει κολλήσει εδώ και
ώρες με ένα σταυρόλεξο και δεν
κουνιέται αν δεν το λύσει!

Για πες μου βρε μούργο τι
λήξη ψάχνεις;

Τρία καθέτως: Έρχεται πολύ
συχνά σπίτι με τέσσερα
γράμματα; Χμμ πρέπει να είναι
«ταχυδρόμος»

Καραγκιόζης: «ταχυδρόμος»
με τέσσερα γράμματα βρε; Και
τα υπόλοιπα;

Πάνε τα υπόλοιπα...τα
παρέδωσε!

Χαχα αχ αυτό το παιδί!
Θα το σπουδάσω!
Λοιπόν με τη λαμπάδα ανά χείρας
να ευχηθώ, χρόνια πολλὰ σε όλους,
καλό Πάσχα με Υγεία χιούμορ και
φώτιση !!!

Ο Ντούμπας έχει... κέφια!

σκίτσα: Κωνσταντίνος Ντούμπας

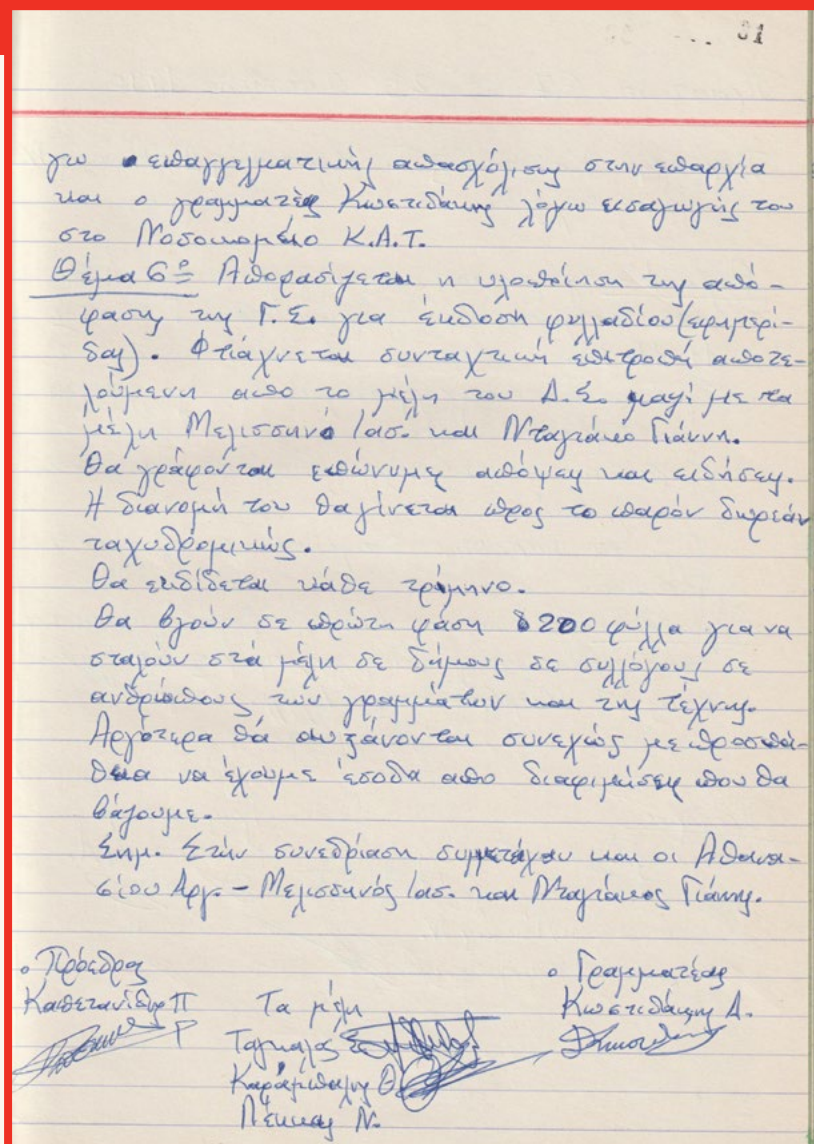
Ο Ντούμπας έχει... κέρφια!

Απόσπασμα πρακτικού 66

Αγαπητοί αναγνώστες/στριες,

Δημοσιεύουμε προς ενημέρωσή σας, και ιδιαιτέρως των μελών του Σωματείου μας και ειδικότερα των νεότερων, την εδώ και 29 χρόνια απόφαση της τότε Γενικής Συνέλευσης για την συγκρότηση της πρώτης Συντακτικής Επιτροπής της εφημερίδας του Σωματείου. Επειδή ο χρόνος εκύλησε και το εν ισχύ Καταστατικό υπ' αριθμόν 7085/21ης Νοεμβρίου 2008, δεν έλαβε καμία πρόνοια για το ποιο όργανο θα έχει την ευθύνη του μετεξελιχθέντος ηλεκτρονικού πλέον περιοδικού, ήλθε η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της 24ης Νοεμβρίου 2018, ώστε να καλύψει αυτό το κενό.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ Υπ' Αριθμόν 66 ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΚΙΩΝ 10^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1990

ΘΕΜΑ 6^ο – Αποφασίζεται η υλοποίηση της απόφασης της Γ.Σ για έκδοση φυλλαδίου (Εφημερίδας). **Φτιάχνεται Συντακτική Επιτροπή αποτελούμενη από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου μαζί με τα μέλη Μελισσηνό Ιάσωνα και Νταγιάκο Ιωάννη.** Θα γράφονται επώνυμες απόψεις και ειδήσεις. Η διανομή του θα γίνεται προς το παρόν δωρεάν ταχυδρομικώς. Θα εκδίδεται κάθε τρίμηνο, θα βγουν σε πρώτη φάση 200 φύλλα, για να σταλούν στα μέλη, σε Δήμους, σε συλλόγους, σε ανθρώπους των γραμμάτων και της τέχνης. Αργότερα θα αυξάνονται συνεχώς με προσπάθεια να έχουμε έσοδα από διαφημίσεις που θα βάζουμε. Στη συνεδρίαση συμμετείχαν και οι Αθανασίου Αργύρης, Μελισσηνός Ιάσων και Νταγιάκος Ιωάννης.

Ο Πρόεδρος
Καπετανίδης Π.

Τα μέλη
Τάγκαλος Σ.
Καράμπαλης Θ.
Λέκκας Ν.

Ο Γραμματέας
Κωστιδάκης Δ.

ΚΑΛΗ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ!

ο καρδελιός
του
Γ. ΧΑΤΖΗ

Ακούστε εσείς οι όμορφες κι εσείς οι μαυρομάτες,
Το Μάη κρασί μη πίνετε κι όξω μη κοιμηθείτε
Τι βγαίνουν κλέφτες για φιδια και περπατούν τη νύχτα,
Σέρνουν το μαχιοβότανο, μαγεύουν τα κορίτσια

*Μηνιαία
ηλεκτρονική έκδοση
του Πανελλήνιου Σωματείου
Θεάτρου Σκιών*

okaragkiozismas@gmail.com

